

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ
ÜSKÜDAR MAHKEMESİ

2

NUMARALI SİCİL
(H. 924 - 927 / M. 1518 - 1521)

*Merhum
MEHMET ÇAKIR'ın
aziz hatırasına...*

PROJE YÖNETMENİ

M. ÂKİF AYDIN

BİLİM KURULU

M. ÂKİF AYDIN

İDRİS BOSTAN

FERİDUN EMECEN

İSMAİL E. ERÜNSAL

MEHMET İPŞİRLİ

MUSTAFA OĞUZ

EDİTÖR

COŞKUN YILMAZ

Son okuma: Feridun Emecen - M. Âkif Aydın

İndeks: Bilal Çavuşoğlu

Kapak ebrusu: Alparslan Babaođlu

Kapak tasarımı: MimEmin

Sayfa tasarımı: Ender Boztürk

Fotoğraf: Ahmet Akman

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

İcadiye Bağlarbaşı Cad. 40

34662 Üsküdar-İstanbul

Tel. (90216) 474 08 50 Faks (90216) 474 08 74

www.isam.org.tr

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Ocak 2010

İstanbul kadı sicilleri Üsküdar Mahkemesi 2 numaralı sicil (H. 924-927/
M. 1518-1521) / haz. Rifat Günalan ... [ve öte.] ; Arapça metin Mehmet Akman ;
kontrol eden Mahmut Ak - Mustafa Oğuz; proje yönetmeni M. Âkif Aydın ;
editör Coşkun Yılmaz. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları
Merkezi (İSAM), 2010.

624 s. ; 28 cm. + 1 ad. CD - (İSAM Yayınları ; 66. Kadı Sicilleri Dizisi ; 2)

Dizin var.

ISBN 978-605-5586-03-4

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ
ÜSKÜDAR MAHKEMESİ

2

NUMARALI SİCİL
(H. 924 - 927 / M. 1518 - 1521)

Hazırlayan

RIFAT GÜNALAN
VİLDAN KEMAL - ÖZLEM ALTINTOP
HATİCE AYYILDIZ BAHADIR

Arapça Metin

MEHMET AKMAN

Kontrol Eden

MAHMUT AK - MUSTAFA OŐUZ

İçindekiler

TAKDİM / 11

İMLÂ ESASLARI / 17

ÜSKÜDAR MAHKEMESİ 2 NUMARALI SİCİL / 21

KONU BAŞLIKLARI / 25

METİN / 65

TIPKIBASIM / 624

TAKDİM

Osmanlı Devleti'nin din, dil, etnik yapı ve kültür bakımından homojen olmayan bir bölgede altı asır ayakta kalmasının şüphesiz askeri, idari, iktisadi, sosyal, kültürel ve demografik sebepleri vardır. Dünya tarihinde çok sık rastlanmayan böyle bir başarıyı tek bir sebeple açıklamak elbette mümkün değildir. Ancak bu başarının altında Osmanlı yönetim ve hukuk anlayışının oynadığı rol unutulmamalıdır. Bu sebeple olacak ki son zamanlarda yerli ve yabancı araştırmacıların Osmanlı yönetim tarzına ve hukuk anlayışına yönelik ilgilerinde gözle görülür bir artış yaşanmaktadır. Osmanlı hukukunun en önemli kaynağı ise şüphesiz sayıları on binleri aşan mahkeme defterleridir.

Osmanlı mahkeme defterleri sadece hukuk tarihi bakımından değil, Osmanlı devletinin sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel tarihi bakımından son derece önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu defterlerde biz sadece mahkemeye intikal etmiş hukuki ihtilafları değil, vergi kayıtlarını, vakıf şartnamelerini, bağış, kira, satış, ödünç gibi her türlü hukuki işlemleri, pazarlarda satılan ürünlerin ve ticari malların listesini, fiyatlarını, miras taksimlerini, terekeye dahil olan eşyayı, kamu binalarının imar veya tamir bilgilerini, meslek kuruluşlarının faaliyetlerini, esnafın tabi olduğu standartları, evlenme ve boşanma kayıtlarını, merkezden gelen ferman ve hükümlerin sûretlerini, hasılı Osmanlı siyasi, iktisadi ve sosyal tarihinin zengin bir fotoğrafını bulmaktayız. Bu defterlerde açıkça görülmektedir ki kadı sadece bir yargıç değil, yerine göre mahallin idari ve mülki amiri, yerine göre vergi müfettişi veya noter yahut da Osmanlı ordusuna lojistik destek sağlayan bir askeri görevlidir. Bu bilgileri bu çeşitlilik ve zenginlikte hiçbir tarih kitabında, hatırat yahut seyahatname türü eserlerde ve arşiv belgelerinde bulamayız.

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

Geniş Osmanlı coğrafyasında altı asır boyunca kadıların tutmuş oldukları sicillerin tamamı bugüne kadar gelmiş değildir. Ancak yine de 20.000'i Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan şehirlere ait olmak üzere 30.000'i aşkın sicilin elimizde olması önemli bir zenginliktir. İstanbul mahkemelerine ait ve bugün elimizde bulunan kadı sicilleri ise yaklaşık 10 000 civarındadır. Bu koleksiyon içinde İstanbul sicillerinin önemi şuradadır: O üç kıtaya yayılan bir imparatorluğun merkezi olmasının ötesinde bünyesinde dini ve etnik çeşitliliği de toplamıştır. Bizans döneminden intikal eden Hıristiyan unsurların yanına fetihle birlikte toplanmaya başlayan Müslüman-Türk unsurlar ve İspanya başta olmak üzere Avrupa'dan göç etmek zorunda kalan Yahudiler üç imparatorluğa (Roma, Bizans, Osmanlı) merkezlik yapmış bu şehre ayrı bir çeşitlilik ve zenginlik kazandırmıştır. Yukarıda saymaya çalıştığımız dava ve kayıt türleri böyle bir dini ve mezhebi farklılığı da beraberinde taşımaktadır. Dilleri, dinleri, ırkları ve kültürleri birbirinden farklı bu insanlar dört asır boyunca nasıl bir birliktelik sergilemişler, karşılıklı ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir? Ayrı komünler halinde mi yaşamışlar, yoksa belli/önemli ölçüde iç içe mi olmuşlardır? Ticarî münasebetleri, sosyal ilişkileri, diğer alanlardaki beraberlikleri nasıl olmuştur? İşte bütün bu soruların cevabını bulmak, bu çok yönlü birlikteliğin izlerini takip etmek dönemin mahkeme defterleri sayesinde mümkün olmaktadır. İstanbul mahkeme defterleri bu yönüyle sadece İstanbul'un değil, bütün imparatorluğun sosyal tarihinin bir özeti görünümündedir.

Osmanlı kadı sicillerinin bu önemine rağmen bugüne kadar yeterli sayıda kadı sicilinin neşredildiği ve araştırmacılar tarafından gerektiği ölçüde kullanıldığı ileri sürülemez. Bunda bu tür yayınların gerçekleştirilmesindeki bilimsel zorluğun ve ekonomik olarak karlı görülmeişin önemli rolü olsa gerektir.

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) bu alandaki çalışmalarını kolaylaştırmak ve teşvik etmek amacıyla yıllar önce İstanbul Müftülüğü'nde bulunan yaklaşık 10 bin defterin mikro fişlerini hazırlatmış ve araştırmacıların istifadesine sunmuştu. Bilahare bu alandaki hizmetini daha da genişleterek İstanbul dışındaki şehirlere ait ve şu anda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde toplanmış bulunan yaklaşık dokuz bin defterin mikrofilmlerini de temin edip araştırmacıların hizmetine sundu. Buna son dönemlerde Türkiye dışındaki Osmanlı coğrafyasından temin ettiği mahkeme defterlerinin elektronik kopyalarını da eklemeye başladı. Bugün Manastır, Saraybosna, Mostar, Livno, Priyedor, Temeşvar, Visoko, Kırım ve Şam mahkeme defterlerinin küçümsenemeyecek bir miktarının elektronik kopyaları İSAM kütüphanesinde bulunmaktadır.

Bu alandaki yayın eksikliğini giderme düşüncesiyle de İstanbul mahkemelerinin defterlerini belli bir plan dahilinde neşretmeyi gerekli gördük. İstanbul denince dört

bölge klasik tabiriyle İstanbul (sur içi İstanbul'u) ve bilâd-i selâse (Üsküdar, Galata, Eyüp) söz konusu olmaktadır. İstanbul mahkemelerine ait 10.000 defterin tamamını yayımlamak mümkün olmadığından biz de ilk etapta bu dört bölgeden yaklaşık her on yıldan birer defter seçerek kırk defter yayımlamayı planladık. Böylece ilk defterlerden itibaren yayımlayacağımız on defterle o bölgenin bir asrına ışık tutmayı hedefledik.

Osmanlı tarihi bakımından son derece önemli fakat o ölçüde de maddi ve manevi güçlükler taşıyan bu dizinin başlamasında o dönem Üsküdar belediye başkanı olan Mehmet Çakır Bey'in teşviklerinin, desteklerinin önemli bir katkısı oldu. Bu cildin yayını aşamasında Mehmet Çakır Bey'i kaybettik. Doğrusu merhum Mehmet Çakır'ın teşvik ve destekleri olmasaydı bu dizinin başlaması belki de mümkün olmazdı. Bu sebeple dizinin bundan sonraki yayın sürecinde de bu değerli insanı, Üsküdar'ın çalışkan, yardımsever, mütevazı, kültür aşığı, dürüst belediye başkanını sürekli anacağız. Kendisine Allah'tan rahmet diliyor, bu cildi onun aziz hatırasına ithaf ediyoruz.

Sicillerin yayını için M. Âkif Aydın, İdris Bostan, Feridun Emecen, İsmail E. Erünsal, Mehmet İpşirli ve Mustafa Oğuz'dan oluşan bir bilim kurulu oluşturuldu. Projenin editörlüğünü Coşkun Yılmaz üstlendi.

Defterlerin yayımlanmasında şöyle bir yol izlendi: Önce bir uzman defterin transkripsiyonunu gerçekleştirdi. Sonra bir tarihçi veya hukuk tarihçisi ile orijinal metin ve transkribe edilen metin karşılıklı mukabele edildi. Daha sonra elde edilen metin bilim heyetinde bulunan bir uzman tarafından, en son olarak da proje yönetmeni olan bu satırların yazarı tarafından tekrar okundu. Her kontrol aşamasında tereddüt edilen kelimeler bilim heyeti tarafından asıl metinle karşılaştırıldı.

Yayımlamayı hedeflediğimiz defterler büyük kısmı itibariyle Türkçe tutulmuştur. Ancak özellikle ilk defterlerde yer yer arapça tutulmuş kayıtlara da rastlanmaktadır. Bunların türkçe tercümelerini vermeyi tercih ettik. Ancak türkçe kayıtlardaki dönemin ağdalı dili yanında Arapça'dan tercüme metinlerin bugünün türkçesiyle verilmesi önemli bir üslup farkını beraberinde getirecekti. Bunu önlemek için bu tür arapça kayıtların tercümesinde çok aşırıya kaçmamak şartıyla o günün türkçesini tercih ettik. Öte yandan türkçe tereke kayıtlarının bir bölümünün keza iki satırlık bazı kefalet kayıtlarının arapça olarak tutulduğu görülmektedir. Bunların ifade ettiği anlam özet olarak konu başlığında belirtildiğinden bunları tercüme cihetine gitmedik, arapça olarak verdik. Ancak bu metinlerde sıklıkla arapça gramer hataları yapıldığını mesela tekil yerine çoğul, çoğul yerine tekil kelimelerin kullanıldığını gözlemledikse de aslına sadık kalarak bunları aynen vermeyi tercih ettik.

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

Defterlerin önce varaklar halinde tutulduğu daha sonra tarih sırasına veya konularına göre bir araya getirilip ciltlendiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan defterlerde tam bir kronolojik sıra takip edilmiş değildir. Defterler farklı katipler tarafından tutulduğu için yazıların okunabilirliği veya imla bakımından doğruluğu katiplerin yetiştirme seviyeleriyle yakından ilgilidir. Defterlerin zaman içinde yıpranmışlığı veya katiplerinin yazıların düzgün olmayışı bazı kelimelerin okunmasını imkansız kılmış veya güçleştirmiştir. Okunmayan veya doğruluğunda tereddüt edilen kelimeler özel işaretlerle belirtildi. Aynı kelimenin defterlere göre farklı yazılışı da karşılaşılan önemli güçlüklerden biridir.

Defterlerin imlasında araştırmacılar ve Osmanlı tarihine merak edenler tarafından daha rahat okunmasını temin amacıyla ağır bir transkripsiyon usulü benimsenmedi. Türkçe’de halihazırda kullanılan kelimelerde bugünkü imla tercih edildi. Diğerlerinde özellikle bir başka kelimeyle karıştırılma ihtimali olan sözcüklerde bunu önleyecek ölçüde bir transkripsiyon usulü benimsendi. Araştırmacılara kolaylık sağlama düşüncesiyle her kaydın içeriği özet olarak başlık haline getirildi. Ayrıca bütün kelimeleri içine alan özgün indeks çalışması da bir CD halinde verildi.

Bu seriden yayımlanmış olduğumuz ilk kitap *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil* ilim muhitlerinde ve kamu oyunda beklenenin üzerinde ilgi gördü. Bu ilgide bu sahadaki yayınlara duyulan ihtiyacın yanısıra bu ilk neşrin gerek hazırlanışındaki titizlik gerekse baskısındaki özenin önemli payı olsa gerektir.

Birinci kitabın yayın aşamasında projenin desteklenmesi noktasında İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı’yle bir dizi görüşmelerimiz oldu. Ajans İstanbul’un sosyal ve kültür tarihinde önemli bir yeri olan mahkeme defterlerinden otuz tanesinin neşredilmesine destek kararı aldı. Bu desteğin projenin hayata geçirilmesi açısından ne kadar önemli olduğu tartışmasızdır.

Elinizde bulunan 2 numaralı Üsküdar sicilin hazırlanmasında çok değerli yardımlar aldık. Her şeyden önce bilim kurulu üyelerimize ve editörümüze burada özellikle teşekkür ederim.

Metni hazırlayan Rifat Günalan, Vildan Kemal, Hatice Ayyıldız Bahadır, Özlem Altıntop’un, Arapça metni hazırlayan Mehmet Akman’ın, metnin aslıyla kontrolünü yapan Dr. Mahmut Ak ve Mustafa Oğuz’un fedakâr çalışmalarını burada şükranla anmalıyım.

Osmanlı mahkeme defterlerinin orijinallerinin bulunduğu İstanbul Müftülüğü’nün katkıları da özellikle zikre değer. İstanbul müftüsü değerli bilim adamı Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı’nın çok değerli yardımlarına bilhassa teşekkür etmek isterim.

İstanbul mahkemeleri defterlerinin yayın projesinin hayata geçirilmesine her türlü yardımlarını, desteklerini esirgemeyen İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı yöneticilerine başta yönetim kurulu başkanı Şekip Avdagiç'e ve yönetim kurulu üyelerine, genel sekreter Yılmaz Kurt, danışma kurulu üyesi Prof. Dr. İskender Pala ve edebiyat yönetmeni Ahmet Kot'a burada özellikle teşekkür etmeliyim. Son olarak İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicili Arşivi mensuplarının, dizgi operatöründen tasarımcısına, fotoğrafçısından tashihçisine varıncaya kadar İSAM mensuplarının desteklerinin bu neşirdeki rolünü de unutmamalıyım.

Neşirini planladığımız mahkeme defterlerinin tamamı yayımlandığında Osmanlı hukuk ve iktisat tarihi ve genel olarak Osmanlı sosyal tarihi hakkında daha güvenilir ve ayrıntılı verilere dayanan değerlendirmeler yapma imkanı hasıl olacak. Bunun Osmanlı tarihçiliğine yeni bir boyut getireceğine inanıyorum. İstanbul kadı sicillerinin yanı sıra Osmanlı devletinin muhtelif bölgelerine ait sicillerin yayımlanması da şüphesiz fotoğrafın bütünü görmek bakımından gereklidir. Ümid ediyorum bu alanda muhtelif kurumlar tarafından yapılacak yayınlar yakın bir gelecekte kadı sicillerinin ortaya koyduğu fotoğrafın daha netleşmesi sonucunu doğuracaktır.

Son olarak İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) olarak böyle bir neşriyat dizisini gerçekleştirmekten büyük mutluluk duyduğumuzu belirtmeliyim. 18 Ocak 2010

Prof. Dr. M. ÂKİF AYDIN

Proje Yönetmeni

İMLA ESASLARI

1. Bilinen ve günümüzde kullanılan adlar günümüz imlasıyla yazılmıştır. (Abdurrahman, Halil, Nuri, Şaban gibi)
2. Günümüzde kullanılmayan özel adlarda ayın ve hemzeler gösterilmiştir. (İbrahim b. Şey'enillâh, Şucâ' b. İvaz gibi)
3. قصه خان, اصل خان, دمورخان, تیمورخان gibi bileşik adlar bitişik ve tiresiz olarak yazılmıştır. (Kıssahân, Aslıhan, Demirhan, Timurhan gibi)
4. Sicilde Türkçe fiiller imla bakımından çok farklı şekillerde yazılmış olabilmektedir. Bu sebeple bu tür farklı imla ile yazılan fiiller için günümüz Türkçesi esas alınmış ve bir imla birliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Mesela ادب , ايدوب , ايدوب gibi üç farklı şekilde yazılan etmek yardımcı fiili için “*edip*” imlası kabul edilmiştir. Diğer Türkçe fiiller de aşağıdaki örneklerde olduğu gibi günümüz imlası ile yazılmıştır.

كیروب.....	girip
اتدم.....	ettim
اتدرب.....	ettirip
اولونب.....	olunup
اولدغنه.....	olduğuna
اولدقدن.....	oldukdan
طوتولوب.....	tutulup

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

5. Fiillerin yanısıra Türkçe isimlerin yazılışında da farklı imlaların mevcut olduğu görülmektedir. Mesela yer kelimesi ير ve يير şeklinde yazılabilmektedir. Bunlar da günümüz Türkçesine uygun olarak “yer” şeklinde okunmuştur. İmlası günümüz Türkçesine göre yazılan bazı kelimeler aşağıda verilmiştir:

چاعشر.....	çakşır
ايله اولسه.....	öyle olsa
بابوج.....	papuç
بيل.....	bel
پتمز.....	pekmez
توروا.....	torba
درلك.....	terlik
دولبند.....	tülbent
كندو.....	kendi
كوكلك.....	gömlek
هكبه.....	heybe

6. Osmanlı Türkçesinde ط ile yazılan d sesi (dokuz, ada kelimelerinde olduğu gibi) t değil d harfiyle yazılmıştır. Fakat ط ile yazılan tutmak fiili (tutulup - طوتلوب) örneğinde olduğu gibi t ile yazılmıştır.

7. Kelime başında bulunan elif-hemze ve ayın gösterilmemiştir.

8. Arapça aslında çift sessizle biten bazı kelimeler yalın halde ise günümüz imlasında olduğu gibi sesli şekilde yazılmıştır. (hüküm, vakıf, misil, fasıl, asıl, nefis, örneklerinde olduğu gibi) Fakat bu kelimeler tamlama halinde ise sondaki sesli harf gösterilmemiştir. (fasl-ı husûmet, hükm-i şerîf, vakf-ı mezkûr, nefis-i Üsküdar örneklerinde olduğu gibi)

9. Türkçede kullanılan yaygın nispet -ye’leri şeddeli okunmuştur. (şer’iyye, vasiyye gibi)

10. Arapça aslında son harfi şeddeli olan bazı kelimeler yalın halde iken tek harfle yazılmıştır. (hacc-hac, gıbb-gıb gibi.)

11. Özel isimlerden sonra gelen hal ve iyelik ekleri apostrof işareti ile ayrılmıştır. (Ayas Bey’in, Karagöz’ün gibi).

12. Cer harfleri ile birlikte kullanıldığında Allah ismi bitişik yazılmıştır. (yemîn bil-lâh gibi)

13. Millet ve dil isimleri büyük harfle başlatılmıştır. (Bosneviyyü’l-asl, Rûsiyyü’l-asl gibi)

14. Harf-i tarifile başlayan isimlerde harf-i tarif satır başında olmadıkça küçük harfle yazılmıştır. (el-Hâc gibi)

15. Birden fazla kelimededen oluşan yer ve müessese isimlerinde birinci kelimenin ilk harfi büyük sonraki kelimenin ilk harfi küçük yazılmıştır. (Hizâne-i âmire gibi)

16. Özel isimlerden önce gelen meslek isimleri büyük harfle başlatılmıştır. (Terzi Ali, Kasab Mustafa gibi)

17. Masdar, fail ve sair kelimelerin harf-i cerle kullanıldığı, kefilü bi'l-mâl, gâ'ibu ani'l-meclis gibi tamlamalarda kefil bi'l-mâl, gâ'ib ani'l-meclis yazımları tercih olunmuştur.

18. Harf-i tarifli tamlamalarda ü'lü geçişler tercih olunmuştur: şuhûdü'l-hâl, sâlifü'z-zikr, mârrü'z-zikr, malûmü'l-esâmi gibi. Tamlama bulunmayan kelimelerde sesliden sonra gelen sessizin kalın veya ince okunuşu u veya ü kullanımına göre belirlenmiştir: muhâla'a, mütekarrir gibi.

19. Harf-i cer ve edatlar bir arada kullanıldığında bitişik yazılması tercih edilmiştir: fimâ, keyfemâ, hasbemâ gibi. Harf-i cer ve edatlar tek başına geçtiğinde ise herhangi bir kelimeyle birleştirilmemiştir: mâ vaka'a, an nakd gibi.

20. Osmanlı Türkçesinde دایما , سایر şeklinde yazılan kelimeler sâir, dâimâ şeklinde yazılmıştır.

21. Metinde geçen yer adları da günümüz imlasıyla yazılmıştır. Bunların bazıları, ilki sicildeki imlası ikincisi ise günümüz imlası gösterilmek üzere aşağıda listelenmiştir.

a. Günümüz imlasıyla yazılmış yer adları:

Bursa.....Bursa
 ŞiliŞile
 Tekvur dağı Tekfurdağı
 Re'islü.....Reisli
 ÇengerköyÇengelköy

b. Sicildeki aslına uygun olarak yazılan yer adları

کاکویزه Gekvize (Gebze)

22. Arapça kelimelerde geçen hemze (') ile, ayn harfi (') ile gösterilmiştir.

23. Kaf ve gayın ile başlayan uzun hecelerde a, ı, u üzerinde düz çizgi kullanılmıştır. (kânûn, bâkî, gâib ani'l-meclis örneklerinde olduğu gibi gibi). Ancak 'kadı' gibi çok kullanılan kelimelerde herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

ÖZEL İŞARETLER

- Metinde defterin fiziksel özelliklerinde dolayı okunamayan yırtık, kopuk, silik yerler (...) şeklinde gösterilmiştir.
- Okunuşu tereddütlü kelimeler ? işareti ile gösterilmiştir.
- Metinde okunamayan yerler ...? işareti ile gösterilmiştir.
- Metnin aslında katip tarafından boş bırakılmış yerler () şeklinde gösterilmiştir.
- Üzeri çizilerek iptal edilmiş kelime veya cümleler << >> işareti içinde gösterilmiştir.

ÜSKÜDAR MAHKEMESİ 2 NUMARALI SİCİL

İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan Üsküdar Kadılığı defterleri arasındaki 2 numaralı kadı sicilinde 924-927/1518-1521 tarihlerinde Üsküdar Mahkemesi'nden verilen hüccet sûretleri mevcuttur. Defterdeki davalara bakan kadı ve hüccetleri yazan kâtibe ait herhangi bir başlık kaydına rastlanmamıştır.

Defterin fiziki özelliklerine gelince, dış kısmı kahverengi cilt üzerine yerleştirilen kalın kâğıdın üzeri ve iç kapak ebrulu kâğıtla kaplıdır. Sırtı 2,5 cm. kalınlığında olup kahverengi deriyle ciltlenmiştir. Defterin genelinde formalar düzgün ve yazı okunaklıdır. Yazı stili ise, ilmiye mensuplarının klasik yazı türü olan tâliktir. Defterin boyutları 29 x 11,5 cm.dir. Tüm defterde su yollu ve âharlı beyaza çalan renkte kâğıt kullanılmıştır. Varaklama yoluyla sonradan numaralandırılmış olan defter 131 varaktan oluşmaktadır. Defterin ilk varağından son varağına kadar üst yan kısımdan ilk hüccetin sonuna kadar uzanan bölümü kâğıt kurtlarının saldırısına uğramış ve tahrip olmuştur. Bu sebeple defterin ilk hüccetlerinin bir bölümü okunamamıştır. Defterdeki ilk hüccet 12 Recep sene 924/20 Temmuz 1518 ve son hüccet ise evâil-i Cemâziyelâhir sene 927/9 Mayıs 1521 tarihlidir.

Üsküdar Mahkemesi sicillerindeki yazı dili büyük ölçüde Türkçe'dir. Az olmakla birlikte Arapça kaleme alınmış hüccet sûretleri de bulunmaktadır. Defterde 875'i Türkçe, 27'si Arapça olmak üzere toplam 902 adet hüccet mevcuttur. Sayfa başına düşen hüccet sayısı yazının türüne ve hüccetin uzunluk veya kısalığına bağlı olarak değişmektedir. Hüccetler deftere aralarında boşluk bırakılmaksızın aktarılmıştır.

Yavuz Sultan Selim Han'ın saltanatının son iki yılı ve Kanûnî Sultan Süleyman Han'ın saltanatının ilk yılında Üsküdar'ın sosyal ve ekonomik yönlerini tüm

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

ayrıntıları ile gözler önüne süren 2 numaralı Üsküdar Mahkemesi sicilindeki hüccetler konularına göre tasnif edildiğinde günlük sosyal ve ekonomik hayatla ilgili davaların ve gelişmelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Sayıca en önemli konuyu 137 adetle kayıtla şahsa kefaletle ilgili hüccetlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu hüccetler defterdeki hüccetlerin yaklaşık %15'ine karşılık gelmektedir. Bu tür hüccetlerin genellikle baş kısmında hüccetin konusu "kefâlet" kelimesiyle ifade edilmektedir. Kefalet hüccetlerini 97 kayıtla ölen Müslüman ve gayri müslimlerin tereke, muhallefât ve miras paylaşımındaki meselelerine ait kayıtlar takip etmektedir. Tereke kayıtları genellikle defterin son kısımlarında bulunup kayıtların baş kısmında ise "el-muhallefât" şeklinde bir ibare bulunmaktadır.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar'ın ekonomik durumunu gösteren önemli belge türlerinden biri de hiç şüphesiz vakıf kayıtlarıdır. Defterde vakıflarla ilgili 63 hüccet yer almaktadır. Defterdeki kayıtlardan Üsküdar'da en faal vakıf 42 hüccetle İbrahim Ağa Vakfı ve 12 hüccetle Selman Ağa Vakfı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu Süleyman Ağa b. Abdülvehhab Vakfı, Ebû İshak Vakfı, Abdullah Ağa Vakfı, Yıldırım Han Vakfı takip etmektedir. Vakıflarla ilgili hüccetler incelendiğinde dava konularının önemli bir miktarını dönemin finans kaynağı olan vakıflardan ödünç para alınması, vakıf arazilerinin ve mülklerinin kiralanması/mukatayaa verilmesi, alınan borçlara karşı kefil ve rehin verilmesi şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca vakıfların işletilmesi, gelirlerin toplanması, vakıfların ve görevlilerinin hesaplarının incelenmesi de hüccetlerin konusunu oluşturmaktadır. Bunların dışında para ve aile vakıflarının kurulmasına ilişkin kayıtlar az da olsa bulunmaktadır.

2 numaralı Üsküdar sicilindeki konulardan önemli bir miktarını da tayinlerle ilgili hükümler oluşturmaktadır. Bu türden kayıtlar büyük ölçüde alacak/verecek davalarına havale, vekil tayini ile yetişkin olmayanlara vasî tayini hakkındadır. Bazı müesseselere yapılan atamalar daha az sayıdadır. Vakıflara cabi, nazır ve tamirci yanında, köylere sipahi, imam ve kethüda tayini, sefere alatçı ve kürekçi tayini gibi çeşitli atamalar bu gruptadır. Ancak buradaki tayin belgeleri berat şeklinde olmayıp diğer hüccetlerle aynı şekilde düzenlenmiştir.

2 numaralı Üsküdar Mahkemesi sicilinde sosyal olayları içeren kayıtlar arasında komşuluk ilişkileri ile karı-koca arasında yaşanan; evlenme, kavga, boşanma, nafaka ve vasî tayini ve mehirle ilgili davalar da önemli bir yer işgal etmektedir. Komşular arasında ilişkileri gösteren 40 hüccetin konularını kavga, iftira, hakaret, izinsiz mülke girme, izinsiz eşya alma, şarap içme gibi davaları içermektedir. Bu davaların neticesinde verilen cezalar ise "tazir olunma" ve "had uygulanması" şeklinde karara bağlanmıştır. Bazı davalarda ise davalıların açılan davalardan "beraat" ettikleri ifade edilmektedir. Öldürme, yaralama, hırsızlık gibi asayişle ilgili dava ve hükümler ise oldukça az sayıdadır.

Sicilde yer alan konulardan bir grubunu da Üsküdar'ın ekonomik durumunu gösteren alacak/verecek merkezli ticari anlaşmazlıklara ait olup 52 kayıtla ilk sırada gelmektedir. Bunu, ticari ortaklıklar, mülk satışları veya kiralanması ile Üsküdar pazarlarında satılan gıda maddelerinin günlük fiyat düzenlemelerini gösteren narh kayıtları izlemektedir.

Defterde kaçak köle ve câriyelerin durumunu içeren hüccetler yine defterin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Özellikle kaçak kölelerle ilgili 37 kaydın büyük bölümü yakalanan kölelere nafaka tayini, kölelerin sahiplerine veya subaşıya teslimi ile köle satışlarını oluşturmaktadır. Ayrıca defterde kölelerin belirli bir süre efendilerine hizmet karşılığı azat edilmeleriyle ilgili mükatebe sözleşmelerini içeren 12 adet hüccet kaydı daha bulunmaktadır. Kölelerin dışında yakalanan başıboş hayvanlara nafaka tayini, sahibine veya subaşıya teslim edilmeleri ve sahibi bulunmayan hayvanların satışıyla ilgili 22 tane hüccet mevcuttur.

Defterde hüccet, tereke ve narh kayıtları dışında belge türü olarak üç adet ferman ile bir tane de Karaman beylerbeyine ait hüküm bulunmaktadır. Fermanlardan ilki 485 numarada kayıtlıdır. Kocaili sancağı kazalarından sefer için kürekçi ve alatçı talebi ile ilgili ferman 27 Muharrem 926/18 Ocak 1520 tarihlidir. Defterdeki ikinci ferman 672 numaralı olup Gebze kadısına ulak emrini kaldırması için gönderilmiş olup evâsıt-ı Muharrem sene 927/11 Aralık 1520 tarihlidir. Son ferman ise evâil-i Cemâziyelâhir sene 927/9 Nisan 1521 tarihli olup 712 numarada kayıtlıdır. Gebze kadısına hitaben yazılan fermanında "Mustafa Dede'nin arpalığına yapılan müdahalenin önlenmesi" emredilmektedir.

Şer'iyeye sicillerinde pek rastlanmayan ve bu defterde yegâne olarak bulunan 362 numarada kayıtlı Kütahya Beylerbeyi'ne ait hüküm "Hükm-i şerif-i beylerbeyi" başlığını taşımakta olup beylerbeyinin, Samandıra ve diğer yerlerde timar sahibi olan Dede Bâli'nin gelirlerinin araştırılması talebi hakkındadır. Evâil-i Şevval sene 925/26 Eylül 1519 tarihli beylerbeyi hükmünün başlık kaydı fermanlarda bulunan başlık kayıtlarıyla aynı özellikleri taşımaktadır.

RIFAT GÜNALAN